دوفصلنامه علمی ـ تخصصی گفتمان وحی
سال سیزدهم/ شماره ۲۲/ پاییز و زمستان ۱۴۰۱

Bi-quarterly Journal Specialized Guftman-e Wahy
twelfth, Year 13 , No 22, Autumn & Winter 2022-23

بررسی ملازمه در اعجاز عدم اختلاف و هماهنگی قرآن

□ رحمت الله حمیدی *

چکیده

قرآن کریم تنها سند وحیانی است که از دستخوش حوادث مصون مانده است. برای اثبات مصونیت آن از تحریف به اعجاز و فوق بشری بودن آن استدلال شده است. و یکی از وجوه اعجاز قرآن هماهنگی در محتوا و عدم تناقض هست. از این پیراستگی از هرگونه اختلاف استفاده می‌شود که این کتاب وحیانی است چراکه اگر از سوی بشر تدوین‌شده بود قطعاً تناقض و اختلاف در آن دیده می شد. پژوهش پیشرو به بررسي ملازمه بین بشري بودن و جود اختلاف در قرآن کریم پرداخته است و با بررسي ویژگی‌های انسان به این نتیجه رسیده است که آثار انسان با توجه به ویژگي او داراي تناقض در محتوا هست و این قرآن که از هرگونه اختلاف دور هست؛ نشان‌دهنده این است که از جانب خداوند حکیم نازل‌شده است.

واژگان کلیدی: اعجاز؛ اعجاز عدم اختلاف، قرآن کریم.

---

* دانش آموخته سطح چهار حوزه علمیه

مقدمه

قرآن کریم تنها سند وحیانی است که از تحریف و دستخوش حوادث مصون مانده است. دانشمندان برای اثبات وحیانی بودن آن به اعجاز و فوق بشری بودن آن استدلال نموده اند که قرآن کریم از جهات مختلف داری اعجاز و خارق‌العاده و فوق توان بشری هست و کسی توان آوردن مثل آن را ندارد. و یکی از آن وجوه فوق بشری بودن قرآن کریم؛ اعجاز در هماهنگی و عدم تناقض در قرآن کریم است که از صدر اسلام تاکنون موردتوجه اندیشمندان علوم قرآنی بوده اند. با اعجاز هماهنگی و پیراستگی از اختلاف در قرآن کریم استفاده می شود که این کتاب وحیانی است نه بشری چرای که اگر از سوی بشر تدوین‌شده بود قطعاً تناقض و اختلاف کثیری در آن دیده می شد. حال این سؤال مطرح است که چه ملازمه ی بین بشری بودن و عدم اختلاف در قرآن کریم وجود دارد؟ برای یافتن پاسخ به این مقاله به رشته تحریر درآمده است.

مفاهیم

۱. اعجاز

«اعجاز» مصدر است از «ع ج ز» به معنی تأخیر در شیء و ناتوان و ضعیف ضد جزم می‌باشد. (خلیل بن احمد، ۱۴۰۹، ج ۱، ص ۲۱۵؛ صاحب بن عباد، ۱۴۱۴، ج ۱، ص ۲٤۱) اعجاز یعنی اینکه انسان چیزی را بیاورند که دشمن خود را از آوردن آن عاجز و ناتوان سازند. (طریحی، ۱۳۷۵، ج ٤، ص ۲٤)

در اصطلاح، خارق عادتی است که از پیامبر ظاهر می‌شود و به عبارت دقیق‌تر معجزه (یا معجز) امری خارق عادت همراه به تحدّی، با نبودن معارضه است.(معبد، ۱۴۲۶، ص ۱۲۰). مراد از اعجاز در قرآن کریم یعنی اینکه مردم از آوردن مثل قرآن کریم عاجز هستند و قادر به آوردن مثل قرآن کریم نیستند.(نقی، ۱۳۹۷، ص ۱۲۰)

۲. عدم اختلاف

«اختلاف» مصدر باب افتعال از ریشه «خ ل ف» است. خلف در اصل به معنای پشت سرهم آمدن دو چیز و نشستن یکی در جای دیگری، پشت سر، و تغییر و فاسدشدن آمده است و به معنی پشت سر و ضد جلوآمده است. و نیز به معنی جانشین شدن چیز جای دیگری نیز آمده است.(ابن فارس، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۲۱۰؛ مرتضی زبیدی، ۱۴۱۴، ج ۱۲، ص ۱۸٤). اختلاف معنايي مقابل اتفاق و سازگاري دارد و هر نوع تفاوت، عدم اتفاق، ناهمگوني و ناسازگاري ميان دو چيز را كه مانع جمع شدن آن دو است، دربر مي‌گيرد.(اسماعيل، ۱۳۹۰، ص ۲۹)

از مجموع سخن اهل لغت به این نتیجه می‌رسیم که معنی جامع اختلاف یعنی جمع نشدی چیزی با چیزی دیگر. و علت این جمع نشدن می‌تواند تناقض و ضدیت و یا تفاوت بین دو چیز باشد که مانع جمع شدن آن می‌شود.

۳. عدم اختلاف از منظر مفسران

مفسران قرآن کریم در تفسیر عدم اختلاف دیدگاه‌های متفاوت درند که در دائرةالمعارف قرآن کریم بعد از جمع‌بندی دیدگاه مفسران می‌نویسد: این نفی اختلاف، با همه معانی متصور و مصادیق پیدا و پنهان، همه حوزه‌های درونی و برونی قرآن را شامل می‌شود که قرآن نه در درون خود اختلافی را برمی‌تابد و نه با بیرون خود در حوزه‌های مختلف علم و عقل و واقعیت در اختلاف است(جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۵۹۳).

۴. اعجاز عدم اختلاف

مراد از اعجاز عدم اختلاف این است که در قرآن هیچ‌گونه اختلاف و تناقض و ناسازگاری وجود ندارد. و قرآن کریم برای اثبات الهی بودن خود به عدم اختلاف و تناقض در درون خود تصریح دارد و می‌فرماید: اگر این کتاب از ناحیه غیر خدا می‌بود مردم در آن ناسازگاری و ناهمگونی بسیاری می‌یافتند: «افَلا يَتَدَبَّرونَ القُرءانَ ولَو كانَ مِن عِندِ غَيرِ اللَّـهِ لَوَجَدوا فيهِ اختِلفًا كَثيرا».(نساء، آیه ۸۲). نفی اختلاف در قرآن کریم این است که قرآن کریم از تناقض گویی مصون و منزه بوده و از نوعی هماهنگی و سازگاری شگفت آوری برخوردار است که فقط از عهده خدای قادر متعال برمی‌آید و از

دست کسی دیگر ساخته نیست.(نقی، ۱۳۹۷، ص ۱۲۱)

پیشینه پژوهش

بحث اعجاز به‌ویژه اعجاز عدم اختلاف و تناقض در قرآن کریم از قرن سوم مطرح بوده؛ ولی ریشه آن به زمان نزول قرآن کریم و دعوت آن به تحدی بازمی‌گردد. دانشمندان علوم قرآنی در اعجاز عدم اختلاف بر یک نظر نیستند.(جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۵۹۱) و به‌صورت کلی سه نظر در این مورد وجود دارد:

۱. عده‌ی درباره معجزه بودن و یا نبودن عدم اختلاف در قرآن کریم هیچ اظهارنظری نکرده‌اند مانند. رز کشی در البرهان بحث «معرفة اعجازالقرآن» تحت عنوان «معرفة الموهم والمختلف» ذکر کرده و به اندك موارد اختلاف نما پاسخ داده است و اشاره به اعجاز عدم اختلاف ننموده است. (زرکشی، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۱۷٦). و طبری در جامع البیان (طبری، ۱۴۱۲، ج ۵، ص ۱۱٤)

۲. عده‌ای از مفسران بر عدم اختلاف و تناقض در قرآن تأکید کرده‌اند ولی آن را از وجوه اعجاز نیاورده‌اند.

۲/۱ ـ شیخ طوسی، و طبرسی که بر این باورند که در سخن برخی عالمان نیز اختلاف و تناقض یافت نمی‌شود.(طبرسی، ۱۴۰۸، ج ۳، ص ۱۲٦؛ طوسی، بی‌تا، ج ۳، ص ۲۷۱). صدرالمتألهین و زرقانی نیز عدم اختلاف را از وجوه اعجاز قرآن نمی‌دانند، زیرا کلمات فصحا و بلغا نیز در بسیاری از موارد، از تناقض و اختلاف تهی است(زرقانی، ۱۳۸۵، ص ۱۰٤۹). (تفسیر صدرالمتالهین، ج ۲، ص ۱۲۸؛ مناهل‌العرفان، ج ۲، ص ٦۳٤- ٦۳۵)

۲/۲ـ فخر رازی نیز اعجاز مورد تحدی خداوند را در عدم تناقض و اختلاف نمی‌پذیرند و بر این باور است که انسان‌ها نیز می‌توانند در سوره‌های کوتاه‌سخن خالی از تناقض بگویند. (فخر رازی، ۱۹۸۵، ص ۷۵).

۲/۳ـ ابن همزه علوی قائل‌اند که معجزه باید امر ضروری و بدیهی باشد درحالی‌که به‌تصریح قرآن در این شاخه از اعجاز نیازمند تدبر است. (علوی یمنی، ۱۴۲۹، ج ۳، ص ۲۲۱).

۲/٤ـ صدرالمتألهین و زرقانی نیز عدم اختلاف را از وجوه اعجاز قرآن نمی‌دانند، زیرا کلمات

فصحا و بلغا نیز در بسیاری از موارد، از تناقض و اختلاف تهی است(صدرالدین شیرازی، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۱۲۸). زرقانی می نویسد: مشتمل بودن قرآن بر حکمت‌های بلند و عدم اختلاف و تناقض میان معانی نمی‌توانند وجهی از وجوه اعجاز به شمار آیند، زیرا این امور خارج از توان بشر نیست؛ بلکه در کلام بشری سخنانی می‌یابیم که مشتمل بر حکمت و مصون از تناقض و اختلاف است.(زرقانی، ۱۳۸۵، ص ۱۰٤۸)

۳. عده‌ای عدم اختلاف و تناقض در قرآن کریم را از وجوه اعجاز می‌دانند که بیشتری از مفسّران متأخّر و معاصر موافق این نظریه هستند.(جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۵۹۱)

۳/۱_ ابوهاشم جبائی نبود ناسازگاری در قرآن را دلیلی بر اعجاز آن دانسته است(مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۸، ج ۱۷، ص ٦٤۱۹).

۳/۲_ باقلانی این وجه را مطرح کرده و به‌تفصیل از آن سخن گفته است(باقلانی، ۱۴۲۱، صص ٦۰-٦۲).

۳/۳_ قاضی عبدالجبار معتزلی فصلی را به این بحث اختصاص داده و از قول ابوالهذیل نقل می‌کند که پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و اله با همین وجه عدم اختلاف با عرب تحدی کرده است(قاضی، ۱۹۶۲، ج ۱٦، ص ۳۸۷) «۳»؛

۳/٤_ همچنین زمخشری(زمخشری، ۱۴۰۷، ج ۱، ص ٥٤۰) و قطب‌الدین راوندی و سیوطی این وجه را از وجوه اعجاز شمرده‌اند(جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۵۹۲).

٤/٤_ از معاصران نیز مفسرانی، چون عبداللّه شبّر، محمد عبده، صدر بلاغی، علامه طباطبایی، سید ابوالقاسم خوئی، و سید محمدباقر صدر این نظر را پذیرفته و از آن دفاع کرده‌اند(جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۹، ج ۳، ص ۵۹۲). این نظریه هم‌اکنون مطرح است و قائلین زیادی از دانشمندان علوم قرآنی دارند. این تحقیق بر اساس همین نظر وجوه اعجاز عدم اختلاف و تناقض در قرآن کریم ملازمه در آیه مبارکه ۸۳ سوره نساء را مورد بررسی قرار می‌دهد.

راه‌های اثبات اعجاز عدم اختلاف در قرآن

به سه روش می‌توان اعجاز هماهنگی محتوایی کل آیات قرآن کریم را اثبات نمود.

۱. برهان عقلی

در یک قالب برهانی به‌صورت کلی هماهنگی تمام آیات قرآن کریم از حیث محتوا قابل‌اثبات است با توجه به هدف نزول قران و حکت الهی با در نظر گرفتن لوازم آن می‌توان چنین برهان اقامه نمود.

هدف خداوند از نزول قرآن کریم هدایت بشر به‌سوی سعادت نهایی با بهترین روش است. و ناهماهنگی و وجود اختلاف درآیات قرآن با این هدف سازگار نیست و نقض غرض و هدف الهی است. و ازآنجاکه نقض غرض با حکمت خداوند سازگاری ندارد خداوند قران را با بهترین شیوه و بدون هیچ‌گونه اختلاف و کاملاً هماهنگ نازل کرده است.

پس درنتیجه این بیان هماهنگی کلی بین تمام آیات را برای کسانی که هدف نزول قرآن و حکمت الهی را پذیرفته باشند قابل‌اثبات است.

۲. بررسی تناسب آیات

یکی از راه‌های اثبات هماهنگی بررسی تناسب تمام آیات قرآن کریم با یکدیگر است. و با بررسی تناسب آیات با یکدیگر عدم اختلاف و هماهنگی در محتوای قرآن کریم را برای همه می‌توان اثبات نمود ولی این روش سخت و دیریاب هست که تمام آیات را با همدیگر بسنجد تا هماهنگی و عدم تناقض در آن به اثبات برسد. اگرچه مفسران و اندیشمندان قرآن کریم تا حدودی چنین کاری را انجام دادند ولی هنوز هم دقت و موشکافی بیشتر را دارد که با این هدف تحقیق شود.

۳. تدبر در اوصاف قرآن

سومین راه برای اثبات هماهنگی محتوایی قرآن کریم تدبر در اوصاف قرآن کریم است که با استناد به برخی اوصاف قرآن هماهنگی درآیات را نتیجه می‌گیریم. (مصباح یزدی۱۳۸۰ ج۱ ص۲۲٤.)

۱. آیات که قرآن کریم را خالی از هرگونه کجی و عیب می‌دانند « قُرْآناً عَرَبِيًّا غَيْرَ ذي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُون؛ قرآن عربی که بدون هیچ‌گونه کجی و انحراف (در الفاظ و معانی) است، شاید بپرهیزید.» (زمر/۲۸) و آیه « الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذي أَنْزَلَ عَلى عَبْدِهِ الْكِتابَ وَ لَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجاً؛ سپاس خدایی را که این کتاب (قرآن) را بر بنده (برگزیده) اش نازل کرد، و هیچ‌گونه کجی و انحراف را در آن قرار نداد.» (کهف/۱)

۲. آیات که قرآن کریم را عزیز و نفوذناپذیر می‌داند که هیچ‌گونه باطل و انحراف از همی‌جهات نمی‌تواند در قرآن کریم راه پیدا کند. «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جاءَهُمْ وَ إِنَّهُ لَكِتابٌ عَزِيزٌ لا يَأْتِيهِ الْباطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيد؛ آنان که به این قرآن که برای هدایت شان آمد کافر شدند به کیفر خواهند رسید و حال‌آنکه این کتاب همان معجزه بزرگ و شکست‌ناپذیر است. و این کتاب است که هیچ باطلی از پیش روی و نه از پشت سر در آن را نمی‌یابد، چراکه از سوی خداوند حکیم و ستودنی نازل‌شده است». (فصلت: ٤١ و ٤٢)

در روایات نیز بر منزه بودن قرآن از هرگونه اختلاف و تناقض استدلال شده است و هماهنگی محتوایی آن را به اثبات رسانده است مانند روایت که در نهج‌البلاغه از حضرت امیر علیه‌السلام نقل‌شده است. ایشان می‌فرماید: «وَ ذَكَرَ أَنَّ الْكِتَابَ يُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضاً وَ أَنَّهُ لَا اخْتِلَافَ فِيهِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَ لَوْ كانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلافاً كَثِيرا» (صالح، ۱۴۱۴، ص ٦١). دلالت این روایت با توجه به استدلال به آیه ۸۲ سوره نساء روشن و صریح است. ازآنجای که بعضی آیات بعضی دیگر را تصدیق می‌کند ملازم با عدم اختلاف در قرآن کریم است و اگر اختلاف در قرآن کریم وجود داشت هماهنگی بین آیات قرآن کریم وجود نداشت.

درنتیجه هماهنگی بین تمام آیات قرآن اثبات می‌شود و کسانی که هماهنگی در محتوایی قرآن کریم را نمی‌پذیرند صرف ادعا آنان پذیرفتنی نیست بلکه باید برای اثبات ادعایشان آیات زیادی را بیاورند که نشان‌دهنده اختلاف و تناقض در قرآن کریم باشد و هیچ‌گونه قابل توجیه نیز نباشند.

بررسی ملازمه بین بشری بودن و عدم اختلاف

ویژگی‌های انسان

۱. محدودیت و عدم احاطه به همه علوم. انسان موجودی ضعیف و ناتوان است. و عمر و قدرت و نیروی فکری محدودی دارد. این جهت نمی‌تواند به همه علوم و معارف با همه خصوصیات و جزئیاتش احاطه داشته باشد. و همین محدودیت و ضعف انسان سبب می‌شود که حتی مصالح و مفاسد خود نتواند تبیین کند تا چه رسد او کتابی را عرضه کند که از همه جهات هماهنگ و بدون تعارض باشد.(فاضل لنکرانی، ۱۳۹۶، ص ۵۳)

۲. کمال پذیری. انسان موجودی است که تحت قانون تکامل تدریجی است. و هیچ موجود غیر از خداوند متعال در این عالم نیست مگر اینکه از نقص به‌سوی کمال به‌تدریج درحرکت هستند. انسان همواره در این جهان از در همه جهات زندگی خود در تکامل تدریجی است از کودکی که هیچ نمی‌داند و از حیث جسمی و فکری ناتوان است و کم‌کم رشد می‌کند و به بلوغ جسمی و فکری می‌رسد و در مدرسه‌رفته علم می‌آموزد و هرروز به‌سوی تکامل و رشد درحرکت هست. و هرروز بیشتر به حقایق آشنا می‌شود و به نقایص خود پی می‌برد و سعی در اصلاح و ضعف خود دارد. و به‌تدریج نمو نموده و به خطاهای خود که درگذشته مرتکب شده است آگاه‌تر می‌شود. عماد اصفهانی: «إني رأيت أنّه لا يكتب إنسان في يومه، إلّا قال في غده: لو غيّر هذا لكان أحسن، و لو زيد كذا لكان يستحسن، و لو قدّم هذا لكان أفضل، و لو ترك هذا لكان أجمل، و هذا من أعظم العبر، و هو دليل على استيلاء النقص على جملة البشر».(واحدی، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۵۱)

۳. خطاپذیری. یکی از خاصیت‌های انسان این است که او در طور ساعات زندگی خویش پارها خطایی مرتکب می‌شود و بعد از پی بردن به خطایش پیشیمان می‌شود و در پی جبران آن می‌افتد. و این خطا در دانشمندان نیز وجود دارد شده است که نظریه را امروز اثبات کند و بعد از مدتی پی به‌اشتباه آن برده و خلاف آن را اثبات می‌کنند چنانچه در علوم تجربی مشهود است.

ویژگی‌های قران

۱. نازل کننده قرآن کریم خداوند عالم و قادر و حکیم است و به همه‌چیز احاطه کامل دارد. او می‌داند که چه چیزی به صلاح بشر است و چه چیزی به ضرر او. او کسی است که توان تصویرگری انسان را دارد و این را ضعیف و ناتوان آفریده است. کسی آفریننده انسان است و احاطه کامل بر احوالات انسان دارد می‌تواند کتاب را تألیف کند که همه نیاز او را برآورده سازد و درعین‌حال هیچ‌گونه اختلافی در او نباشد. او قرآن را فرستاده است که باید هر از هرگونه اختلاف به دور باشد.

۲. فراوانی و تنوع موضوعات در قرآن کریم. یکی از تفاوت‌های قرآن کریم با کتاب‌های بشری فراوانی موضوعات و مطالب در قرآن کریم است. قرآن در موضوعات سیاسی، اجتماعی، اعتقادی،خانوادگی، تربیتی، حقوقی، اقتصادی و... معارف اسلامی را در عناوین متعدّد تبیین نموده

است. این تنوع در عین اینکه دارای اتقان و استحکام است، می‌باشد. که در عصر کنونی با مراجعه به دائرةالمعارف‌های قرآن و تفاسیر موضوعی به‌ویژه باوجود معجم‌های نرم‌افزاری؛ به‌راحتی قابل استدلال و مشاهده می‌باشد.(طباطبایی، ۱۳۵۲، ص ۵، ص ۲٦؛ فاضل لنکرانی، ۱۳۹۶، ص ۵۲)

۳. عمق معنایی قرآن کریم. یکی دیگر از ویژگی‌های قرآن کریم این است که چنان از معانی عمیق برخوردار است که بشر از رسیدن و دست یافتن به آن عاجز است. و برای همین هرچه تفسیر در مورد قرآن کریم نوشته می‌شود تازگی دارد و هم‌اکنون نیز هزاران اسرار در قرآن وجود دارد که هنوز کشف نشده است.

٤. فصاحت و بلاغت. یکی دیگر از خصوصیات قرآن کریم فصاحت و بلاغت آن هست که تاکنون هرکه به نظر خویش در بلاغت سررشته داشته‌اند در مقابل قرآن کریم به عجز خویش اعتراف نموده است. و یکی از وجوه اعجاز قرآن کریم اعجاز در فصاحت و بلاغت می‌باشد. (کواز، ۱۳۸۶، ص ۲۲)

۵. نزول تدریجی در فواصل زمانی طولانی. یکی دیگر از خصوصیات قرآن کریم این است که این قرآن کریم در طول ۲۳ سال بر پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و اله و سلم نازل‌شده است. و هر انسان که در طول ۲۳ سال سخن بگوید؛ نمی‌تواند منسجم و در موضوعات مختلف و مرتبط به هم بدون تناقض و اختلاف سخن بگوید.(مراغی، بی‌تا، ج ۵، ص ۱۰۲)

٦. نزول قرآن در شرایط گوناگون فردی و اجتماعی. قرآن کریم در طول این ۲۳ سال نزول در یک شرایط نازل نشده است بلکه در شب و روز و در جنگ و صلح و در اقلیت مسلمانان و در اکثریت و قدرت مسلمانان در گرفتاری‌ها و آسایش‌ها و در غم‌ها و شادی‌ها و در سفر و در حضر و... همه احوال زندگی بشر نازل‌شده است درعین‌حال هیچ‌گونه اختلاف و تنافی در ساختار و محتوای آن دیده نمی‌شود.(مصباح یزدی، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۱٤٤)

۷. جهانی و جاودانگی قرآن کریم. یکی دیگر از ویژگی‌های قرآن کریم جهانی بودن است که برای همه انسان در طول زمان تا قیام قیامت برنامه دارند. و آیات زیادی بر این مطلب دلالت دارد مانند: « هذا بَیانٌ لِلنَّاسِ وَ هُدیً وَ مَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقین» (آل عمران:۱۳۸) و «تَبارَكَ الَّذي نَزَّلَ الْفُرْقانَ عَلى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعالَمينَ نَذيرا»(فرقان:۱)

۸. درس نخوانده بودن آورنده قرآن کریم. پیامبر گرامی اسلام به‌تصریح قرآن کریم و مسلم بودن آن در تاریخ «امّی» بوده است و در نزد هیچ‌کسی درس نخوانده و چیزی نیز ننوشته‌اند. و اگر در خواندن و نوشتن می‌دانست قطعاً نوشته‌ی از ایشان در تاریخ اسلام ثبت می‌شد. و حال کسی که خواندن و نوشتن بلد نیست چگونه کتابی را با این محتوا و الفاظ و موضوعات اعجاز آمیز را به رشته تحریر درآورده است. و اگر کسی خواندن و نوشتن بداند و یک نویسنده توانا هم باشد در طول ۲۳ سال مطالب را تحریر نمایند قطعاً بعد از ۱۰۰ سال اختلاف و تناقض در آن وجود خواهند داشت.(مصباح یزدی، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۱٤٤)

بررسی ملازمه و تبیین معجزه بودن قرآن کریم

قرآن کریم در آیه ۸۲ سوره نساء به‌صورت قیاس استثنایی استدلال می‌کند که هیچ‌گونه اختلاف و تناقض در قرآن وجود ندارد. و درواقع این آیه تحدی نموده است که اگر قرآن کریم بشری بود قطعاً در محتوای آن تناقض و اختلاف وجود داشت و اکنون‌که اختلاف در آن وجود ندارد معلوم است که نازل کنند آن قطعاً خداوند منان است.

و قیاس بیان‌شده به این صورت می‌باشد:

اگر قرآن کریم از جانب غیر خدا باشد. قطعاً در آن اختلاف و تناقض وجود دارد. و اکنون در قرآن کریم اختلاف و تناقض وجود ندارد و تالی باطل است. پس در صورت نبود اختلاف در قرآن کریم و بطلان تالی مقدم نیز باطل است. پس در قرآن هیچ‌گونه اختلاف و تناقض وجود ندارد و چنین کتابی از جانب خداوند حکیم نازل‌شده است.

نتیجه

مراد از اعجاز عدم اختلاف این است که در قرآن هیچ‌گونه اختلاف و تناقض و ناسازگاری وجود ندارد. خود به این مسئله در آیه۸۲ سوره نساء تصریح و تحدید نموده است. «افَلا یَتَدَبَّرونَ القُرءانَ ولَو کانَ مِن عِندِ غَیرِ اللَّهِ لَوَجَدوا فیهِ اختِلفًا کَثیرا». نفی اختلاف در قرآن کریم این است که قرآن کریم از تناقض گویی مصون و منزه بوده و از نوعی هماهنگی و سازگاری شگفت آوری برخوردار است که فقط

از عهده خدای قادر متعال برمی‌آید.

ملازمه که آیه مبارکه به دلالت تضمنی به آن اشاره دارد این است که با توجه به ویژگی‌ها انسان نوشته‌ها او بدونِ نقیصه نخواهند بود چراکه انسان دارای ویژگی‌های تکامل و تحول و محدودیت علمی است که به‌تدریج رشد می‌کند و این تحول و تکامل انساب سبب می‌شود که او هرروز به خطایی روز گذشته‌شان پی ببرد و داری اندیشه ضدونقیض باشد.

قرآن کریم چون این خصوصیات انسانی انسان را ندارد بلکه نویسنده آن عالم به همه‌چیز است و خالق انسان بوده و محدودیت‌های امکانی انسان را ندارد و کتابی را برای هدایت انسان و جهانی فرستاده است و باید چنین کتاب با موضوعات متنوّع نباید در آن اختلاف و ناسازگاری وجود داشته بلکه باید هماهنگ و بدون نقض باشد. و این آیه مبارکه می‌فرماید که اگر قرآن از نزد غیر خدا نازل‌شده بود قطعاً با توجه به نوع وجودی و محدودیت که انسان دارد در آن اختلاف وجود داشت تاکنون که در قرآن کریم هیچ‌گونه اختلاف وجود ندارد پس معلوم است که نازل کننده چنین کتاب خداوند یگانه است.

و با این بیان قرآن کریم اثبات می‌کند که:

۱. تدبّر در قرآن کریم واجب است و با تدبر معلوم می‌شود که هیچ‌گونه اختلافی در قرآن کریم وجود ندارد.

۲. هرگونه مطالب که نتیجه آن اختلاف و تناقض در قرآن کریم باشد مانند وجود مطالب باطل و نادرست؛ در قرآن کریم مجید وجود ندارد. چون وجود باطل خود اختلاف و تناقض است.

۳. عدم اختلاف در قرآن شریف تحریف به زیاده و نقیصه را نفی می‌کند چراکه زیاده و یا نقیصه در قرآن کریم سبب تناقض و نادرستی مطالب قرآن کریم می‌شود و اکنون‌که هیچ‌گونه اختلاف وجود ندارد پس معلوم است که قرآن کریم تحریف‌نشده است.

٤.این نبود اختلاف در محتوا و الفاظ قرآن یکی از وجوه اعجاز بوده و قرآن کریم مصون از هرگونه اختلاف و تناقض و تحریف و ... می‌باشد.

کتابنامه

قرآن کریم

ابن حنبل، احمد بن محمد. (۱۴۱۶). **مسند الإمام أحمد بن حنبل**. (هیثم عبدالغفور، کامل قره بللی، محمد انس خن، محمد برکات، عادل مرشد، شعیب ارنووط، ... سعید محمد لحام). بیروت: مؤسسة الرسالة.

ابن فارس، احمد بن فارس. (۱۴۰۴). **معجم مقاییس اللغة**. (عبد السلام محمد هارون). قم: مکتب الإعلام الإسلامي، مرکز النشر.

اسماعیل، سلطاني بیرامي. (۱۳۹۰). **اعجاز قرآن در پیراستگي از اختلاف. قرآن شناخت** سال چهارم، پیاپي ۷(شماره اول)، صفحه ۲۹ ـ ۵۸.

http://qoranshenakht.nashriyat.ir/node/۷۰

باقلانی، محمد بن طیب. (۱۴۲۱). **إعجاز القرآن**. (صلاح محمد عویضه). بیروت: دار الکتب العلمیة، منشورات محمد علي بیضون.

جمعی از نویسندگان، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. (۱۳۸۹). **دائرةالمعارف قرآن کریم**. قم: موسسه بوستان کتاب.

جوادی‌آملی، عبدالله. (۱۳۸۹). **تسنیم : تفسیر قرآن کریم**. قم: اسراء.

خلیل بن احمد. (۱۴۰۹). **العین**. (مؤسسة آل البیت علیهم السلام لاحیاء التراث، مهدی مخزومی، ابراهیم سامرائی، و محسن آل عصفور). قم: موسسه انتشارات هجرت.

زرقانی، محمد عبدالعظیم. (۱۳۸۵). **ترجمه مناهل العرفان فی علوم القرآن**. (محسن آرمین، مترجم). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

زرکشی، محمد بن بهادر. (۱۴۱۰). **البرهان في علوم القرآن**. (جمال حمدی ذهبی، ابراهیم عبدالله کردی، و محمد بن بهادر زرکشی، یوسف عبدالرحمن مرعشلی، محقق). بیروت: دار المعرفة.

زمخشری، محمود بن عمر. (۱۴۰۷). **الکشاف**. (مصطفی حسین احمد، محمد علیان مذکور، احمد بن المنیر اسکندری، و محمد علیان مرزوقی). بیروت: دار الکتاب العربي.

سلطانی بیرامی، اسماعیل. (۱۳۸۹). **اعجاز قرآن در عدم اختلاف در قرآن و پاسخ به شبهات** (پایان‌نامه دکترا). دانشگاه موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی ره، قم-ایران.

صاحب بن عباد، اسماعیل بن عباد. (۱۴۱۴). **المحیط في اللغة**. (محمدحسن آل‌یاسین). بیروت: عالم الکتب.

صالح، صبحی. (۱۴۱۴). **نهج البلاغة**. قم-ایران: دارالهجره.

صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم. (۱۳۶۶). **تفسیر القرآن الکریم**. (محمد خواجوی). قم: بیدار.

طباطبایی، محمدحسین. (۱۳۵۲). **المیزان في تفسیر القرآن**. بیروت: مؤسسة الأعلمي للمطبوعات.

طبرسی، فضل بن حسن. (۱۴۰۸). **مجمع البیان**. (فضل‌الله یزدی طباطبایی، هاشم رسولی، مصحح). بیروت: دار المعرفة.

طبری، محمد بن جریر. (۱۴۱۲). **جامع البیان في تفسیر القرآن**. بیروت: دار المعرفة.

طریحی، فخرالدین بن محمد. (۱۳۷۵). **مجمع البحرین**. (احمد حسینی اشکوری). تهران: مکتبة المرتضویة.

طوسی، محمد بن حسن. (بی‌تا). **التبیان في تفسیر القرآن**. (محمدمحسن آقابزرگ تهرانی و احمد حبیب عاملی). بیروت: دار إحیاء التراث العربي.

علوی یمنی، یحیی بن حمزه. (۱۴۲۹). **الطراز لأسرار البلاغة و علوم حقائق الإعجاز**. (عبدالحمید هنداوی، محقق) (ج ۳). بیروت - لبنان: المکتبه العصریه. بازیابی از https://www.noorlib.ir/View/fa/Book/BookView/Image/۳۵۷۰

فاضل لنکرانی، محمد. (۱۳۹۶). **مدخل التفسیر**. (محمد فاضل موحدی لنکرانی). تهران: مطبعه الحیدري.

فخر رازی، ، محمد بن عمر ، ۵۴۴ - ۶۰۶ ق. (۱۹۸۵). **نهایه الایجاز فی درایه الاعجاز**. (شیخ امین بکری، محقق) (ج ۱-۱). بیروت: دارالعلم للملایین.

قاضی، عبدالجبار بن احمد. (۱۹۶۲). **المغني في أبواب التوحید و العدل**. (جورج قنواتی.، محقق). بی جا: : الدار المصریة.

کواز، محمد کریم. (۱۳۸۶). **سبک شناسی اعجاز بلاغی قرآن**. (حسین سیدی). تهران: سخن.

مؤدب، رضا. (۱۳۷۹). **اعجاز قرآن در نظر اهل بیت عصمت علیهم السلام و بیست نفر از علمای**

بزرگ اسلام. قم: احسن الحدیث.

مراغی، احمد مصطفی. (بی‌تا). **تفسیر المراغي**. بیروت: دار الفکر.

مرتضی زبیدی، محمد بن محمد. (۱۴۱۴). **تاج العروس من جواهر القاموس**. (محمد بن یعقوب فیروزآبادی و علی شیری). بیروت: دار الفکر.

مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی. (۱۳۸۸). **دانشنامه بزرگ اسلامی** (ج ۱۷). ایران: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی.

مصباح یزدی، محمد تقی. (۱۳۸۰). **قرآن شناسی**. (محمود رجبی). قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، مرکز انتشارات.

معبد، محمد احمد. (۱۴۲۶). **نفحات من علوم القرآن**. قاهره: دار السلام.

نقی، جعفر علی. (۱۳۹۷). **اعجاز قرآن در عدم اختلاف و تناقض**. فصلنامه علمی- تخصصی اسلام پژوهان، سال پنجم(هشتم)، ۱۲۰-۱۲۹.

واحدی، علی بن احمد. (۱۴۱۵). **الوجیز في تفسیر الکتاب العزیز**. (صفوان عدنان داوودی). بیروت: دار القلم.